

Ігор Кацай,

аспірант кафедри регіонального управління,

місцевого самоврядування та управління містом НАДУ

Структуризація проблем збалансування розвитку природно-ресурсного потенціалу регіону

У статті охарактеризовано сутність структуризації проблем у сфері збалансування розвитку природно-ресурсного потенціалу регіону для ефективної реалізації функції державного регулювання. Показано, що така структуризація пов'язана з уточненням складу та критичним аналізом функціонування регіональної системи управління, диференціацією та систематизацією шляхів досягнення цілей.

Ключові слова: державне регулювання, регіон, природно-ресурсний потенціал, структуризація проблем, система управління, критичний аналіз.

In the article essence of структуризації of problems is described in the field of збалансування of development naturally resource to potential of region for effective realization of function of government control. It is rotined that such структуризація is related to clarification of composition and walkthrough of functioning of regional control system, differentiation and systematization of ways of achievement of aims.

Key words: government control, region, naturally resource potential, strukturization of problems, control system, walkthrough.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На межі третього тисячоліття у світі відбулася переоцінка поглядів на відносини між людиною і природою, в результаті якої підвищилася увага до управлінських проблем збалансування розвитку природно-ресурсного потенціалу країн та регіонів. Визначальною складовою такого потенціалу є ліси. Адже сучасна несприятлива екологічна обстановка в регіонах зумовлена недосконалістю інструментарію державного регулювання в указаному напрямі, що, передусім, пов'язане з хижацьким

знищенням лісового покриву. Це призвело до інтенсифікації таких стихійних явищ, як повені, зсуви, селеві потоки, які завдають величезних збитків і супроводжуються людськими жертвами.

Особливо важливу роль ліс відіграє у складі природно-ресурсного потенціалу Криму, який сформувався під впливом могутніх сил біосфери і є одним з вищих творинь природи. Ліс у гірському Криму має виключно важливе ґрунтозахисне і водорегулююче значення. Лісові території є основним місцем накопичення атмосферної вологи, підвищуючи дебет водних джерел і забезпечуючи пролонгацію доступу води в гірські струмки та річки. Значна частина курортних міст - Алушта, Ялта і частина великих промислових міст Сімферополя, Севастополя забезпечуються питною водою з водосховищ, вода до яких надходить з лісових водозборів [7].

Збалансування розвитку природно-ресурсного потенціалу регіонів України передбачає вирішення завдань організуючого та регулюючого впливу держави на суспільну, колективну, групову життєдіяльність суб'єктів та об'єктів господарської діяльності як через спеціально створені структури (центральні та місцеві органи виконавчої влади, суспільні об'єднання, партії, підприємства, асоціації та ін.), так і у формах самоврядності (органи місцевого самоврядування). Це, у свою чергу, вимагає вирішення низки нагальних проблем, пов'язаних із збалансуванням розвитку природно-ресурсного потенціалу, які мають бути належним чином структурованими з позицій системного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що значна увага приділялася вивченню актуальних теоретичних проблем та визначенню пріоритетів соціально-економічного розвитку регіонів України з погляду забезпечення кількісного аналізу просторового розрізу стратегічного планування за рівнями територіального поділу, а також системного дослідження територіальної структури розвитку як ієрархічної системи у роботах, виконаних під керівництвом З.Варналія [8], Я.Жаліла [10] та ін. Нові напрями досліджень теорії державного управління, методології та практики державного регулювання

щодо забезпечення регіонального розвитку, методології формування механізмів реалізації регіональної політики сталого розвитку та її інституційного забезпечення, а також моніторингу та оцінювання стратегій і програм регіонального розвитку відображені в роботах М.Дацишина та В.Керецмана [2], Д.Стеценка [9], З.Герасимчука [1], М.Лендьела, Б.Винницького, Ю.Ратейчака [5] та ін.

Але поза увагою дослідників залишились питання структуризації проблем у сфері збалансування розвитку природно-ресурсного потенціалу. Дослідження за цим напрямом і є *метою статті*.

Виклад основного матеріалу. До основних понять структуризації проблеми у сфері збалансування розвитку природно-ресурсного потенціалу регіону слід відносити: шляхи досягнення мети; варіанти вирішення і власне структуризацію проблеми.

Шляхи досягнення мети можна розглядати як синонім поняття "підпроблема". За сутністю виявлення підпроблем зводиться до визначення шляхів досягнення цілей системи управління природно-ресурсним потенціалом регіону, шляхів подолання труднощів і недоліків, які перешкоджають досягненню цих цілей.

На основі системного підходу будь-яка складна система розглядається як ієрархічна структура, а отже, може бути розділена на кілька великих підпроблем (1-го рангу), кожна з яких, у свою чергу, підлягає декомпозиції на підпроблеми 2-го рангу і т. д. [4]. Декомпозицію проблеми необхідно продовжувати доти, поки підпроблеми формують деякий напрям дій, завдання, але ще не конкретизовані до рівня організаційних заходів, варіантів вирішення завдання.

Структуризація проблеми включає декомпозицію проблеми на підпроблеми різних рангів, виявлення зв'язків між ними, визначення меж і зовнішніх зв'язків проблеми в цілому. Під структурою проблеми передусім слід розуміти склад її підпроблем та сукупність взаємозв'язків між ними. Зокрема, вирішення проблеми збалансування розвитку ресурсного

потенціалу лісів у Криму пов'язане з необхідністю вирішення підпроблем щодо:

- управління та регулювання у сфері лісового і мисливського господарства;

- державного контролю за веденням лісового і мисливського господарства на території Автономної Республіки Крим;

- охорони, захисту, раціонального використання та відтворення лісових ресурсів, мисливських тварин, підвищення ефективності лісового і мисливського господарства та ін.

У деяких джерелах, зокрема в [11], під структуризацією проблеми розуміється не лише уточнення зв'язків підпроблем, а й повна формалізація всіх залежностей, необхідних для вирішення проблеми. Відповідно до такого трактування виходячи з перспектив використання математичних методів розрізняють структуровані, слабкоструктуровані і неструктуровані проблеми.

Спинимось більш детально на основних процедурах структуризації проблем. Виконання етапу структуризації проблеми практично не формалізується і слабо піддається типізації, але може бути раціоналізоване за рахунок використання методології системного аналізу [11].

У процесі виявлення шляхів досягнення цілей розвитку соціально-економічної системи регіону *першою процедурою* (етапом) є уточнення структури системи як об'єкта аналізу, в тому числі складу підсистем, "технологій" процесів їх функціонування, зв'язків між підсистемами. Ця ж процедура передбачає уточнення меж системи, що підлягає аналізу, і її зовнішніх зв'язків. Вирішення цих питань нерозривно пов'язане з уточненням меж проблеми, яка розглядається [8].

Друга процедура полягає в критичному аналізі функціонування системи. Головне завдання цього підетапу - виявлення причин, що порушують ефективне функціонування системи або які перешкоджають підвищенню ефективності управління природно-ресурсним потенціалом регіону. Необхідно досліджувати причинно-наслідкові зв'язки і внутрішні суперечності системи, обирати шляхи вирішення підпроблем [6].

Третя процедура полягає в диференціації і систематизації шляхів досягнення цілей. Тут використовується той самий підхід послідовної декомпозиції, як і під час систематизації підцілей, що дає змогу побудувати "дерево шляхів досягнення цілей". На цьому підетапі оцінюють значення виявлених підпроблем і їх можливий внесок у досягнення головної мети. До цієї процедури входить аналіз взаємозв'язків виділених підпроблем, їх взаємообумовленості і черговості вирішення [3].

Перераховані вище основні процедури структуризації проблеми рекомендується виконувати паралельно-послідовно.

У процесі аналізу об'єкта неминуче будуть виявлені недоліки системи управління природно-ресурсним потенціалом регіону, дефекти її структури, тобто почне накопичуватися матеріал, який безпосередньо належить уже до другої процедури - критичного аналізу функціонування системи. Для підпроблем, виявлених у процесі критичного аналізу, зручно відразу ж знайти місце на "дереві шляхів досягнення цілей", що відповідає їх рангу, зокрема на його першій ескізній схемі.

Вибір прийомів подальшого аналізу визначається сутністю системного підходу [11]. У такому разі це означає, що реалізація будь-якої функції повинна розглядатися як процес функціонування деякої інформаційної підсистеми, яка, у свою чергу, є сукупністю взаємодіючих простіших ланок з переробки інформації, тобто мають бути здійснені інформаційний аналіз та синтез. Інформаційному аналізу має підлягати кожна ланка функціонально-інформаційної структури, а в процесі інформаційного синтезу необхідно враховувати взаємодію ланок. Розглядаючи кожну ланку, важливо досить повно виявити всі її інформаційні входи і виходи, перевірити повноту, чіткість та ефективність організаційного і методичного забезпечення роботи з інформацією.

Для виявлення шляхів досягнення цілей (підпроблем) важливо не лише встановити склад чинників, що безпосередньо утрудняють нормальне функціонування системи у сфері збалансування розвитку природно-ресурсного потенціалу регіону, а й провести ретельний аналіз причинно-наслідкових зв'язків цих чинників. Особливість аналізу причинно-наслідкових

зв'язків полягає переважно в тому, що стосовно кожного з виявлених недоліків (чинників, що перешкоджають досягненню цілей) необхідно з найбільшою повнотою встановити:

- сукупність причин, що породжують цей недолік, утрудняють його подолання, підсилюють негативний вплив на досягнення цілей (наприклад порушення лісового і мисливського законодавства, встановленого порядку використання лісових і мисливських ресурсів і користування земельними ділянками лісового фонду, інших порушень, які можуть завдати шкоди лісу або мисливським угіддям);

- сукупність наслідків, проявів цього недоліку, наявність не лише його безпосереднього впливу, а й непрямих негативних впливів на досягнення цілей системи.

Крім того, кожна з виявлених таким чином причин і кожний наслідок (1-го порядку) мають підлягати такому самому аналізу. Для них, у свою чергу, слід виявити сукупності причин (на вході) і наслідків (на виході).

Результуючим положенням систематизації проблем у сфері збалансування розвитку природно-ресурсного потенціалу регіону слід вважати систематизацію шляхів досягнення цілей, оцінку їх значущості. Розв'язати проблему в цілому означає знайти і вирішити її підпроблеми, кожна з яких можна розглядати як один з напрямів (шляхів) досягнення цілей системи управління розвитком природно-ресурсного потенціалу регіону.

Для систематизації шляхів досягнення цілей доцільно застосовувати метод галуження (послідовної декомпозиції), який також може використовуватися стосовно систематизації цілей та функцій управління, до яких належить державне регулювання розвитку природно-ресурсного потенціалу регіону. У разі виявлення основних підпроблем орієнтуються на функції управління, отже, при побудові "дерева шляхів досягнення цілей" за його основу може бути взята відповідна частина ієрархічної структури основних функцій управління розвитком природно-ресурсного потенціалу регіону.

Шляхи досягнення цілей (підпроблеми) можуть полягати в удосконаленні (поліпшенні, розробці, оновленні та ін.) відповідної функції. Формулювання змісту підпроблеми має

пов'язати між собою конкретні результати критичного аналізу функціонування системи, виявлені недоліки в її роботі і управлінні розвитком природно-ресурсного потенціалу регіону, причини цих недоліків.

Приклад. Побудова "дерева досягнення цілей" стосовно проблеми збалансування розвитку лісових ресурсів регіону. Загальна підпроблема 1-го рангу "вдосконалення державного регулювання розвитку лісових ресурсів регіону" може бути розчленована на такі підпроблеми 2-го рангу:

- 1.1 - вдосконалення державного регулювання на основі заходів щодо забезпечення охорони лісових ресурсів;
- 1.2 - вдосконалення державного регулювання на основі заходів щодо забезпечення захисту лісових ресурсів;
- 1.3 - вдосконалення державного регулювання на основі забезпечення раціонального використання лісових ресурсів;
- 1.4 - вдосконалення державного регулювання на основі забезпечення відтворення лісових ресурсів.

Подальше галуження "дерева" полягає в подальшому подрібненні підпроблем. Одне з формулювань підпроблеми 1.2 (3го рангу) буде таким: підпроблема 1.2.1 - поліпшення забезпечення заходів, спрямованих на захист лісів ресурсами, що лімітуються. Шляхи вирішення цієї підпроблеми можуть бути різними. Прикладом підпроблеми 1.2.1.1 (4-го рангу) можна вважати обґрунтування й розрахунок допустимих рекреаційних навантажень для різних категорій рекреаційних об'єктів Криму. Відповідно будуть визначені інші підпроблеми 4-го рангу: 1.2.1.2, 1.2.1.3 і т. д.

Таку послідовну декомпозицію підпроблем слід продовжувати доти, поки подальша конкретизація кожної підпроблеми нижчого рангу не означатиме перехід до повного її вирішення (заходу), виявлення предмета реалізації, або поки не приведе до виявлення кількох варіантів вирішення проблеми збалансування розвитку природно-ресурсного потенціалу регіону, один з яких слід обрати.

Реалізувати всі виявлені шляхи вдосконалення організації і управління практично неможливо. Тому виділяють найбільш

значимі підпроблеми, які в межах наявних ресурсів дадуть змогу найбільшою мірою досягти поставленої мети.

Основним методом оцінки значущості підпроблем, тобто ранжування їх за значимістю, є метод експертних оцінок. Більше того, експертиза доцільна і для виявлення основних недоліків функціонування системи управління розвитком природно-ресурсного потенціалу регіону і їх причинно-наслідкових зв'язків.

Відбираючи підпроблеми, недостатньо ранжувати їх за очікуваною ефективністю рішення, необхідно прослідкувати їх взаємозв'язки і взаємну зумовленість, тобто переконатися не лише у відносно низькій ефективності деякої підпроблеми, а й у тому, що її вирішення не є необхідним для реалізації інших підпроблем. Взаємозв'язок підпроблем збалансування розвитку природно-ресурсного потенціалу регіону визначає також послідовність їх розгляду і розв'язання, а отже, програму вирішення проблеми в цілому.

Висновки. Структуризація проблеми у сфері збалансування розвитку природно-ресурсного потенціалу регіону передбачає виявлення шляхів досягнення цілей (тобто підпроблем) та вивчення їх взаємного впливу. При цьому можуть не лише уточнюватися зв'язки підпроблем, але і здійснюватися повна формалізація всіх залежностей, необхідних для розв'язання проблеми. Структуризація проблем має проводитися з використанням певних процедур, основними з яких є: уточнення складу системи управління розвитком природно-ресурсного потенціалу регіону; критичний аналіз функціонування системи управління розвитком; диференціація та систематизація шляхів досягнення цілей.

Ефективності структуризації проблеми сприяє виявлення взаємозв'язку й взаємної зумовленості підпроблем, що є важливим етапом системного аналізу. З урахуванням виявлених зв'язків уточнюється відбір підпроблем для підготовки варіантів рішень з удосконалення державного регулювання у сфері збалансування розвитку природно-ресурсного потенціалу регіону і визначаються попередні межі проблеми.

Подальші розвідки у перспективі доцільно спрямувати на дослідження можливостей та методології використання

запропонованих підходів до структуризації проблем у сфері збалансування розвитку природно-ресурсного потенціалу регіону.

Список використаних джерел

1. *Герасимчук З. В.* Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації / З. В. Герасимчук. Луцьк : Надстир'я, 2001. - 528 с.

2. *Дацишин М.* Інституційне забезпечення регіональної політики та практика взаємодії органів влади в Україні / М. Дацишин, В. Керецман. - К. : К.І.С., 2007. - 102 с.

3. *Казанцев А. К.* Практический менеджмент : учеб. пособие / А. К. Казанцев, В. И. Подлесных, Л. С. Серова. - М. : ИНФРА-М, 2008. - 368 с.

4. *Кэхилл Дж.* Хозяйственная стратегия: разработка, осуществление, контроль / Дж. Кэхилл // Проблемы теории и практики упр. - 2011. - № 1. - С. 92-93.

5. *Лендьел М.* Моніторинг та оцінювання стратегій і програм регіонального розвитку в Україні / М. Лендьел, Б. Винницький, Ю. Ратейчак. - К. : К.І.С., 2007. - 120 с.

6. *Морозов Е. И.* Методология и методы анализа социальных систем / Е. И. Морозов. - М. : РИОР, 2012. - 168 с.

7. *Поляков А. Ф.* Лесные формации Крыма и их апологическая роль / А. Ф. Поляков, Ю. В. Плугатарь. - Х. : Новое слово, 2009. - 405 с.

8. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. З. С. Варналія. - К. : Знання України, 2005. - 498 с.

9. *Стеченко Д. М.* Управління регіональним розвитком : навч. посіб. / Д. М. Стеченко. - К. : Вища шк., 2000. - 218 с.

10. Сучасні економічні тенденції та нова парадигма економічної стратегії України / Я. А. Жаліло, Я. Б. Базилюк, Я. В. Белінська та ін. // Нац. ін-т стратег. дослідж. - К. : Знання України, 2005. - 137 с.

11. *Тимченко Т. Н.* Системный анализ в управлении : учеб. пособие / Т. Н. Тимченко. - М. : РИОР, 2008. - 161 с.